

تصویر لطف علیخان زند

بقلم آقای

دکتر مهدی بهرامی

اوصاف زیبایی و شرح زندگانی لطف علیخان زند (۱۱۷۲-۱۲۰۹ هجری) همان شاهزاده جوان و بدبختی که بدست آقا محمدخان کشته شد در تواریخ مذکور است. خاطرات زندگی دلخراش و بی‌گناه او حالت تأثر خاصی بچهره زیبای او داده و قیافه دلربایش در دست تخیلات شاعرانه مردم صورت روحانیت بخود گرفته و در سراسر قرن سیزدهم هجری مورد ستایش و عبرت کسانی گردیده بود که شعله کینه پادشاهان فاجار دامن گیر ایشان شده است.

شبهه او را بارنگ و روغن و آب رنگ در کاخ‌های شیراز ترسیم نموده و امروز یکی از آنها در موزه شیراز محفوظ می‌باشد که صورت شاهزاده جوان را ایستاده در خدمت پدرش نشان میدهد و دیگری او را در حال نشسته نموده که ظاهراً از میان رفته و عکس آنرا در کتاب تاریخ ایران تألیف سایکس میتوان مشاهده کرد. تصویر موزه ملی تهران بسبب نقاشی کتاب (مینیاتور) ساخته شده، و بهمین مناسبت خالی از اهمیت نیست خاصه آنکه بدست یکی از بزرگترین هنرمندان آن زمان تهیه شده و در شمار بهترین معرّف سبک نقاشی شیراز در قرن دوازدهم محسوب میشود.^۴

شاهزاده زند جامه فاخری در بر کرده و نیم تنه زربفتی بر روی آن پوشیده،

جقه زرین سلطنت بسر و بدور کلاه شالی بسته، شمشیر بر میان و تر کشی در پشت آویخته است و بحالت طبیعی بر روی اسب نشسته.

پیکر آبی رنگ اسب و جامه قرمز روشن و شال زرد متن اصلی تصویر را تشکیل میدهند و بسبب آب رنگ (گواش ۱) تهیه شده و بعد با قلم برداز ریزه کاری های زلف و چشم و ابرو بر روی آن نموده و آرایش تازه ای بآب زر بر آن افزوده اند که در نیمه تنه و در روپوش زین و برگ اسب جلوه زیادی دارد. در گوشه بالای تصویر این عبارت بخط نستعلیق شکسته نوشته شده است :

صورت لطفعلیخان

« شمال بیمثال نواب کامکار نا (مدار) نور دیده سلطنت و وکالت خان والاتبار لطفعلی خان زند ادام الله عمره سنین عمرش بالغ بیست و یک بود (به) ید اقل بهرام شیرازی سنه ۱۱۹۳ هـ .»

فن شبیه سازی که از دودمان ساسانیان بیعد آثارش در تاریخ صنایع ملی کشور پایدار مانده است در قرون نهم و یازدهم و دوازدهم در ضمن داد و روابط سیاسی پادشاهان گورکانی و صفوی رونق تازه گرفته و اغلب در میان پادشاهان یا حکام جهت تحکیم روابط دوستی شمایل شخص آنها را در و بدل میشده است و این نکته را نیز نباید فراموش کرد که با وجود مسافتات دور و دراز و مشکلات رفت و آمد در مشی و پیشرفت ذوق دژبار هرات و تبریز و اصفهان افکار صنعتی مراکز بزرگ اروپا و

خاصه ایتالیایا و فرانسه و هلند تأثیر کلی داشته و تصاویر مطبوعی که از خانواده سلطنتی فرانسه و اطیش استاد شمایل سازی نامی قرن شانزدهم میلادی کلوه ١ از خود باقی گذارده بود نه تنها در اروپا بلکه در ایران نیز خریدار زیاد داشته است و منتهای پیشرفت ذوق شمایل سازی در قرن هفدهم میلادی در فرانسه و بلژیک و انگلستان و غیره درست با زمان سلطنت جهانگیر و پسرش شاه جهان در هندوستان و شاه عباس

تصویر سواریه لطفعلیخان زند کار آقا بهرام شیرازی که اصل آن در موزه ملی طهران موجود است بزرگ در ایران تصادف میکنند و چنانکه میدانیم در هندوستان چندین استاد زبردست فقط بساختن شمایل های مختلف پادشاه و نزدیکان او و امراء و بزرگان کشور اشتغال داشته و از آن جمله بشنداس بوده که جهانگیر همراه خان عالم بایران فرستاد تا شمایل شاه عباس را تهیه کند. در ایران نیز آقارضا عباسی و شاگردش معین مصور بیشتر هم خود را بشیبه سازی مصروف میداشتند و در این زمینه آثار متعددی از خود باقی گذارده اند.

اما تا پیش از پایان دوران سلطنت صفوی هنوز در نقاشی ایران اسلوب تازه ای بروز نکرده و همان سبک استادان اصفهان ادامه داشت. با فتح هندوستان و امنیت زمان نادر شاه هنرمندان ایرانی با کارهای اروپائیان که در هندوستان جمع آوری شده بود آشنائی بیشتری حاصل کرده و در واقع میتوان گفت از همان وقت نهضت دوران جدید در تاریخ نقاشی ما صورت گرفته و تأثیر کسانی که پیش از این زمان با هندوستان ارتباط داشته یا اروپا را دیده بودند بمناسبت بحران اقتصادی و سیاسی کشور و فتنه افغانه در مشی ذوق عمومی ناچیز و غیر قابل توجه بوده است.

از نخستین آثار دوران نهضت شمایل نادر شاه است که بر اسب نشسته ۱

و در پای درختی زمانی باستراحت مهار اسب سرکش خود را باز داشته ولی خاطرات قشون کشی و فتوحات او از دور نمایان و مانند شبیحی از پیش نظر میگردد ۲ این تصویر بیشتر در مجموعه گلوبف بوده و سازنده آن ناچار بعضی از کارهای سبک فرانسه و فلاماند را بچشم دیده ده و بخاطر سپرده.

استاد بهرام یکی دیگر از هنرمندان زبردستی است که در این نهضت شرکت جسته و شیوه تزیینی استادان اصفهان را با سبک رنگ آمیزی (گواش) توأم نموده است در حالیکه پیکر اسب و جامه و شال شاهزاده در نظر بیننده رنگهای خوش و متناسب زردلیموئی و قرمز چهره و آبی آسمانی را بجلوه می آورد ریزه کاریهای چشم و نقش و نگار روی جامه و روی زین پوش اسب (جنگ سیمرغ و اژدها) و غیره شخصیت ایرانی و خاطرات سبک رضای عباسی را محفوظ میدارد.

شمایل لطف علیخان یکی از آثار گرانبهائست که از سبک نقاشی زندیه در شیراز باقیمانده و آن نه تنها بمناسبت اهمیت تاریخی بلکه از نظر تاریخ نقاشی نیز بسیار قابل توجه می باشد و بدون شناسائی آن نمیتوان شخصیت هنرمندانی مانند استاد ابو الحسن غفاری یا استاد صبا کاشانی را بخوبی شناخت.

(۱) Portrait equestre

(۲) رجوع شود بکتاب W. Schultz, «Die Persische islamische Miniatur-

Malerie, » Leipzig 1914 Tafel 181